

© Karl May Museum Radebeul

SASCHA SCHNEIDER

EN DE EROTIEK VAN WINNETOU

Judith Schuyf

In augustus van dit jaar maakte uitgeverij Meulenhoff bekend met onmiddellijke ingang te stoppen met de verkoop van de populaire reeks pocketboeken geschreven door Karl May. Ze volgden daarmee de Duitse uitgever, die naar aanleiding van de ophef die in dat land ontstaan was over een nieuwe film met in de hoofdrol het Amerikaanse opperhoofd Winnetou en zijn maatje Old Shatterhand, de hele reeks voorgoed uit de handel had genomen.

De verhalen over Winnetou werden racistisch en te stereotiep gevonden. Daarmee kwam een einde aan een traditie die in Nederland

in het begin van de jaren zestig nieuw leven ingeblazen was. Ik kan me nog goed de opwinding herinneren die zich in die periode van mij (én van mijn moeder, voor wie het óók jeugdsentiment was) meester maakte toen de eerste twee delen van de Prisma pocketreeks in de winkel lagen, toen al reeds met de karakteristieke vrolijk gekleurde kaften die ze tot het einde zouden houden.

Winnetou werd een onderdeel van mijn jeugd, en van vele generatiegenoten – en jongere lezers – ongetwijfeld ook. Natuurlijk had ik al vrij spoedig in de gaten dat er een aantal wonderlijke trekjes in deze boeken zaten. De ‘westmannen’ waren

opmerkelijk vaak Duitsers met übermenschelijke eigenschappen; de oorspronkelijke bewoners van het gebied, hier ‘indianen’ genoemd, waren soms erg gewelddadig en wreed. Er zaten martelscenes in de boeken waar de nationaal-

DE ‘WESTMANNEN’
WAREN OPMERKELIJK
VAAK DUITERS

SASCHA SCHNEIDER AND THE EROTICISM OF WINNETOU

Last August, Dutch publisher Meulenhoff announced that it would immediately stop selling the popular series of paperback books written by Karl May. They thus followed the German publisher, which, following the commotion that had arisen in that country about a new film starring the

Native American chief Winnetou and his buddy Old Shatterhand, had permanently withdrawn the entire series. The stories about Winnetou were considered racist and too stereotypical. This brought a tradition that had been revived in the Netherlands in the early 1960s to an end. I can still well remember the excitement that gripped me (and my mother, for whom it was also childhood sentiment) when the first two volumes of the

Prisma paperback series were in the shops, already with the characteristic brightly coloured covers that they would keep to the end.

The fifty books about Winnetou and Old Shatterhand, as well as the oriental series about Kara Ben Nems (nems means German) were written by the German Karl May (1842-1912). He pretended to have experienced all of

these “travel adventures” himself. In reality, the books were made up from A to Z. May started writing the series of travel adventures in 1881, but he did not visit the United States until 1908.

Old Shatterhand and Ben Nems were both alter egos of Karl May. The books became an instant success, and sales were so high that May was temporarily relieved of financial stress. He had

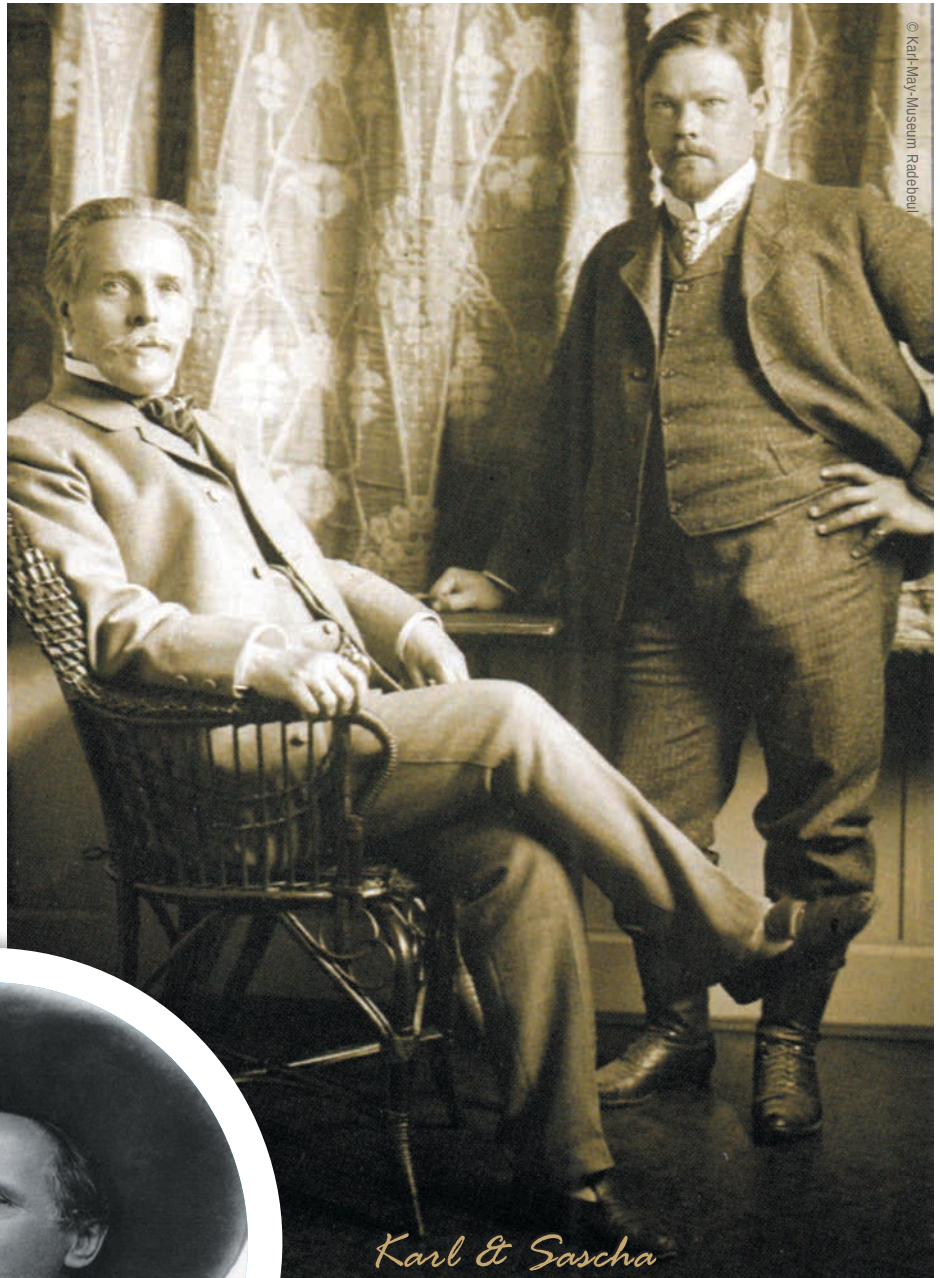

socialisten later nog een puntje aan konden zuigen. Het Apache opperhoofd Winnetou werd daarentegen neergezet als een 'edele wilde'. Dat hij zich ergens in het verhaal tot het christendom bekeerde waarmee het verhaal in toenemende mate een christelijke ondertoon kreeg, ontging me toen. De vijftig boeken over Winnetou en Old Shatterhand, alsmede de oriëntaalse reeks over Kara Ben Nemsî (nemsî betekent Duits) werden geschreven door de Duitser Karl May

Karl May als Old Shatterhand
Karl May dressed up like Old Shatterhand

verzonnen. May schreef de reeks reisavonturen vanaf 1881 maar hij bezocht pas in 1908 voor de eerste keer de Verenigde Staten. Old Shatterhand en Ben Nemsî waren beiden een alter ego van Karl May. May had een leven van twaalf

© Karl-May-Museum Radebeul

(1842-1912). Hij deed het voorkomen of hij al deze 'reisavonturen' zelf had meegemaakt.

In werkelijkheid

waren de boeken van a tot z

ambachten en dertien ongelukken achter de rug, waarbij hij tussen 1860 en 1874 een aantal keren in de gevangenis belandde wegens diefstal en oplichting. De lezer had dus gewaarschuwd kunnen zijn. De boeken werden echter een instant succes en de verkoopcijfers waren zo hoog dat May even uit de financiële zorgen was.

Hij liet een villa bouwen in een voorstad van Dresden, Radebeul. Die Villa Shatterhand is nog steeds te bezoeken (een aanrader! Vooral vanwege oude verfilmingen van de boeken en een documentaire waarin men DDR-burgers

a villa built in a suburb of Dresden, Radebeul, and Villa Shatterhand can still be visited. The famous "original" weapons from the book can be seen in the villa, such as Winnetou's Silver Rifle and Old Shatterhand's Bearslayer.

On display as well are a number of original illustrations that graced the covers and interiors of the books from 1903 to 1912. They are very

different from the colourful but meaningless covers of the paperbacks of the 1960s and later years. These original illustrations were made by the artist Sacha Schneider, and are notable for their symbolic and homoerotic character.

Sascha Schneider

Rudolph ("Sascha") Schneider was born into a fairly wealthy German family on September 21,

1870 in St. Petersburg. When he was twelve, the Schneiders moved southwards. After the death of Schneider Senior, they ended up in Dresden in 1884. From an early age, it was clear that Schneider wanted to become a visual artist. He went to the art academy in Dresden, where he was successful but always got himself into trouble because of his unruliness. In 1893 he was thrown out of the academy for insulting

the director. From then on, he would work as an independent artist, and not without merit and success. There was, however, one problem: Schneider was homosexual and made no secret of it. Time and time again he ran into trouble because of his sexual preference.

Schneider met the Karl May in 1903 after May's wife had seen his painting *Um die Wahrheit in*

Sascha Schneider

die anders nooit het land uit mochten met volle overgave in een kamp in Frankrijk indiaantje ziet spelen). In de villa zijn de 'originele' beroemde wapens uit het boek te zien, zoals de Zilverbuks van Winnetou en de Berendoder van Old Shatterhand.

Er zijn ook een aantal oorspronkelijke illustraties te zien die de kافت en het binnenwerk van de boeken uit de periode 1903-1912 sierden. Die zijn zeer wezenlijk verschillend van de kleurrijke maar nietszeggende kaften van de pockets van de jaren zestig en later. Die illustraties werden gemaakt door de kunstenaar Sacha Schneider en vallen op door hun symbolistische en homo-erotische karakter.

Sascha Schneider

Rudolph ('Sascha') Schneider werd op 21 september 1870 in St. Petersburg geboren in een redelijk welvarende Duitse familie. Op zijn twaalfde verhuisden de Schneiders naar zuidelijker streken. Na het overlijden van vader Schneider kwamen ze in 1884 in Dresden terecht. Van jongs af aan was

het duidelijk dat Schneider beeldend kunstenaar wilde worden. Hij ging in Dresden naar de kunstacademie waar hij succesvol was maar wegens onhandelbaarheid steeds in de problemen kwam. In 1893 werd hij van de academie afgegooid toen hij de directeur beledigde. Voortaan zou hij als zelfstandig kunstenaar werken, en niet onverdienstelijk en niet zonder succes.

Schneider kreeg veel opdrachten voor schilderijen en later ook beeldhouwwerken. Kunsthistorisch had hij het tij mee: rond de eeuwwisseling beleefde het symbolisme, de kunststroming waartoe hij zich aangetrokken voelde, juist een hoogtepunt. Er was echter één probleem: Schneider was homoseksueel en stak dat niet onder stoelen of banken. Keer op keer kwam hij door zijn seksuele voorkeur in de problemen. *Het gevoel van afhankelijkheid* uit 1894 was het eerste schilderij waarmee Schneider groot succes boekte. We zien een naakte jongeman op de rug, met ijzeren ketens om de polsen. Aan zijn voeten ligt een

donkerbruin vormeloos monster van wie we alleen de priemende twee ogen zien. In al zijn schilderijen speelde lichamelijke een grote rol. De afgebeelden waren veelal naakte, vaak prepubertaire jongelingen, dan wel volwassen krachtig gebouwde mannen, vaak ook deels naakt, met grote volle zwarte baarden. De jonge jongens hadden in Schneiders ogen nog geen geslachtelijkheid, en voldeden daarmee aan zijn androgyne ideaal. Overigens leek hij zelf totaal niet op zijn ideaalbeelden. Hij was niet erg groot, nogal gedrongen en breed en had een bocheltje, het gevolg van een vergroeiing aan zijn ruggengraat. Hij was schuw en totaal niet atletisch. Hij wist zelf wel dat hij niet erg aantrekkelijk was en omschreef zich aldus: 'vier voet hoog, behendig als een pad, Russische neus, brillenooies en moedig als een vleermuis.'

In 1903 ontmoette Schneider de schrijver Karl

Karl May's huis
House of Karl May

a gallery. May had already published a number of volumes from his highly successful Winnetou/Kara Ben Nemsi series by this point, but had come under fire when the general public learned of his prior convictions. May felt increasingly attracted to Christianity and the peace movement, and he believed that Schneider was the person par excellence who could portray

this in a contemporary way. Schneider, who had never read a book by May, set to work. This progressed smoothly at first. Schneider read a novel in a few days, and then took two to three weeks to conceive and execute the image.

The years 1904 and 1905 were especially prolific. In 1906, however, May and Schneider fell out

after Schneider heavily criticized May's writing *Babel und Bibel* in 1906. That was the end of their friendship.

Schneider had told May about his homosexuality during a visit on the morning of May 16, 1904. May took it well. Schneider's first (and only known) steady relationship was with a young

man, Helmuth Jahn. Schneider had been appointed professor at the art academy in Weimar in 1904. He felt very unhappy in the terribly petty-bourgeois Weimar, where he was not accepted, partly because he was not married. On the contrary, he was living together with Jahn, and people took notice. The relationship ended in 1906, as Schneider

May, nadat May's vrouw zijn schilderij *Um die Wahrheit* had gezien in een galerie. May had op dat moment al een aantal delen uit zijn zeer succesvolle Winnetou/Kara Ben Nemsy reeks gepubliceerd maar was onder vuur komen te liggen toen het grote publiek kennisnam van zijn veroordelingen. Hij zou zelf dus ook wel een oplichter zijn (dat klopte uiteraard). May reageerde dat je de romans symbolisch moest zien. Daar hoorden nieuwe symbolistische afbeeldingen bij. May zocht Schneider nu aan om nieuwe omslagen voor de complete reeks reisavonturen, toen 33 delen, te maken. Wat May aansprak waren de spirituele en symbolistische

kanten van Schneiders werk, waarin de eigenschappen van de afgebeelde belangrijker waren dan de feitelijke weergave van de omgeving. May voelde zich steeds meer aangetrokken tot het christendom en de vredesbeweging, en hij meende dat Schneider bij uitstek degene was die dat op een eigentijdse wijze kon uitbeelden. Schneider die nog nooit een boek van May had gelezen, zette zich aan het werk. Het vorderde aanvankelijk vlot. Schneider las een roman in enkele dagen, en had vervolgens twee tot drie weken nodig om het beeld te bedenken en uit te voeren. Vooral de jaren 1904 en 1905 waren vruchtbaar. In 1906 kregen May en Schneider echter ruzie nadat Schneider in 1906 zware kritiek leverde op Mays geschrift *Babel und Bibel*. Dat was meteen het einde van de vriendschap.

RUSSISCHE NEUS, BRILLENNOOGJES EN MOEDIG ALS EEN VLEERMUIS

Schneider vertelde May bij een bezoek op de ochtend van 16 mei 1904 ook over zijn homoseksualiteit. Deze reageerde daar uiterst relaxt op. De volgende dag deelde hij Schneider in een brief mee 'U bent me sinds gisteren nog net zo veel waard als eerst, mijn belangstelling voor u is juist nog

veel meer gestegen.' Schneider antwoordde, 'Mijn standpunt is buiten het normale. Mijn aangeboren natuur is niet te bestrijden noch te onderdrukken. Wat voor nut zou dat hebben?' May zat er kennelijk ook niet mee dat sommige afbeeldingen die Schneider voor de Winnetou reeks vervaardigde nogal homoerotisch oogden, zelfs als je het symbolisch bekeek. Slechts één keer wees May een van de titelbladen af, die een frontaal naakte knaap voorstelde. Schneider reageerde boos: wat was er mis met deze kleine naakte engel? May had er zelf geen bezwaar tegen, hij wilde alleen Schneiders vijanden geen munitie geven.

De opvallendste afbeelding in de reeks is wel de omslag voor Winnetou III (In Nederland *De Zwarte mustang* geheten). Winnetou wordt afgebeeld als een 'edelmensch', naakt en met zeer lange zwarte haren, die schuin opstijgt naar het licht. Het beeld is zo gecomposeerd dat het op dat van de verlosser lijkt. Schneider had ook op vergelijkbare wijze afbeeldingen van vrouwen met lang haar gemaakt. Deze wijze van afbeelden van Winnetou was ook

House of Karl May

The Black Mustang

found Jahn selfish and cold. Jahn found that difficult to accept and started stalking Schneider, living at his expense and later blackmailing him. After all, homosexuality was banned in the German Empire, and Germany was in the grip of an unprecedented smear campaign against gays as a result of the "Eulenburg" affair involving a clique of homosexuals around the Imperial court.

Schneider's homoerotic paintings in public collections were attacked and damaged. Two homoerotic statues were initially refused because of "incitement to unnatural fornication", the Bathing Boy and the *Gürtelbinder*. Schneider made various versions of these bronze statues, which can now be admired in various museums. The situation was getting out of control for Schneider:

too often, his homosexuality was now a subject of debate.

With the help of his fellow artist Max Klinger (who was straight himself but regularly made very gay art I think) Schneider fled to Italy where he lived in exile between 1908 and 1914, first on Lake Garda, and later in Fonte dei Marmi

in Tuscany. During that time, he became very close friends with the young Robert Spies. Spies was the uncle of Walther Spies, whom I wrote about in Gay News (#350, Fall 2020) and was probably the one who introduced Walther Spies to homosexuality. However, Spies was killed in the first days of the Great War, for which had voluntarily enlisted. Schneider made a moving

een uiting van de voorliefde voor androgynie in het werk van Schneider. Tegelijk benadrukte Schneider dat lang haar voor hem in de geschiedenis krijgshaftigheid betekende. Toch is Winnetou baardloos, met volle lippen en zeer kleine voeten; kenmerken die doorgaans aan een vrouw toegeschreven werden.

Schneiders eerste (en enige bekende) vaste relatie was een jonge man, Helmuth Jahn. Schneider was in 1904 benoemd tot hoogleraar aan de kunstacademie in Weimar. Hij voelde zich erg ongelukkig in het vreselijk kleinburgerlijke Weimar, waar hij er behoorlijk uit lag, mede omdat hij niet getrouwd was. Integendeel, hij woonde samen met Jahn. Dat viel op. De relatie eindigde in 1906, Schneider vond Jahn egoïstisch en koud. Jahn kon dat slecht verkroppen en begon Schneider te stalken, op zijn kosten te leven en later te chanteren. Homoseksualiteit was immers verboden in het Duitse keizerrijk en Duitsland was in de greep van een ongekennde hetze tegen homo's als gevolg van de 'Eulenburg' affaire waarbij er sprake was van een kliek van homoseksuelen rond het keizerlijke hof.

Schneiders homo-erotische schilderijen in openbare collecties werden aangevallen en beschadigd. Twee homo-erotische standbeelden werden aanvankelijk geweigerd wegens 'aansporing tot tegennatuurlijke ontucht', de *Badende knaap* en de *Gürtelbinder*. Van deze bronzen beelden maakte Schneider diverse versies die tegenwoordig wel in verschillende musea te bewonderen zijn.

De grond werd Schneider te heet onder de voeten: zijn

funeral monument for him that can be seen on the *Urnenhain Tolkewitz* in Dresden.

In 1919, Schneider became the leader of the Kraft-Kunst Institut in Dresden that was founded by himself, which dealt with physical education, read: Body building and fitness. The aim of the lessons at the Institute was to "turn the body into a harmonious work of art". Not just

a powerful and beautifully muscled body, but also great to look at. You would think that this Institute - given Schneider's sexual preference - mainly focused on men, but in fact his first students were mainly women.

Art and sports went hand in hand in Schneider's eyes: he developed training methods in order for others to obtain their desired shape,

whereby he could use the perfect bodies that resulted as a model. Those athletes had to be naked: the naked and oiled skin of the athletes then looked very much like a bronze statue, and that is how art and sports came together.

Schneider worked at the institute until 1923. During a relaxing trip in a sail boat with a friend from Dantzig to Holstein, Schneider suddenly

died. He most likely suffered a diabetic seizure, and in the confusion and thirst that this entails, had accidentally mistaken a bottle of stain remover for plain water. It was August 18, 1927, and he was 57 years old.

Sascha Schneider is not a well-known name in art history, also because he was not a permanent part of a major art historical

Funeral Monument

homoseksualiteit kwam nu iets te vaak ter sprake. Met hulp van zijn mede-kunstenaar Max Klinger (die zelf hetero was maar regelmatig in mijn ogen zeer nuchtere kunst maakte) vluchtte Schneider naar Italië waar hij tussen 1908 en 1914

in ballingschap woonde, eerst aan het Gardameer, later in Forte dei Marmi in Toscane. In die tijd raakte hij zeer bevriend met de jonge Robert Spies. Spies was de oom van Walther Spies, over wie ik in Gay News (#350, herfst 2020) schreef en was waarschijnlijk degene die Walther Spies de homoseksualiteit leerde kennen. Spies sneuvelde

echter al in de eerste dagen van de eerste wereldoorlog, waar hij vrijwillig had dienst genomen. Schneider maakte een ontroerend grafmonument voor hem dat te zien is op het 'Urnenhain Tolkewitz' in Dresden.

In 1919 werd Schneider de leider van het door hem opgerichte Kraft-Kunst Institut in Dresden dat zich met lichamelijke vorming en opvoeding

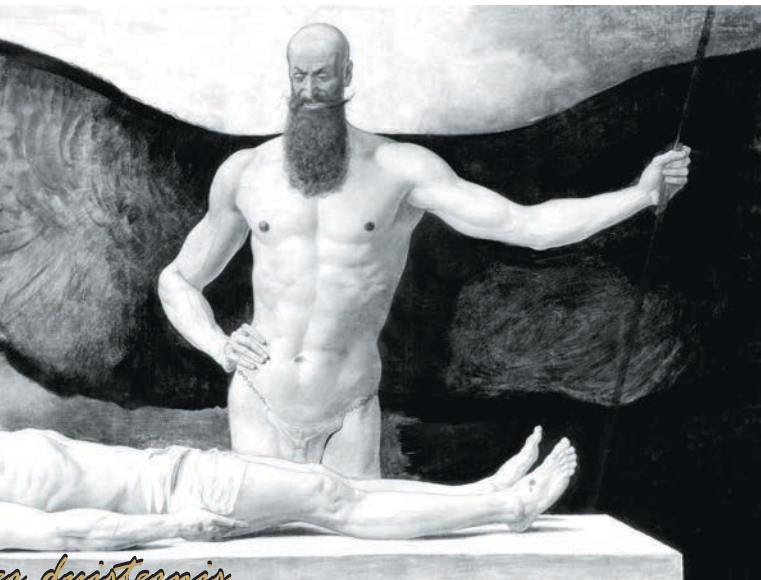

Gürtelbinder

bezigheid, lees: Body building en fitness. Doel van de lessen in het Instituut was om 'het lichaam tot een harmonisch kunstwerk' te maken. Niet alleen een krachtig en fraai gespierd lichaam, maar ook lekker om naar te kijken. Je zou denken dat dit Instituut zich – gezien Schneiders seksuele voorkeur- voornamelijk op mannen richtte, maar in feite waren de eerste leerlingen vooral vrouwen.

Kunst en sport gingen in Schneiders ogen hand in hand: hij ontwikkelde trainingsmethoden zodat anderen de zo gewenste vorm kregen, waarbij hij de perfecte lichamen die het resultaat waren weer als model kon

in duisternis

The Triumph of Darkness

movement. After all, his most famous works appeared on the cover of what were considered a series of popular novels, which were also heavily criticized in their time, let alone ours. Symbolism itself did not last long, and all those naked young men were also considered somewhat dubious in subsequent periods, no matter how androgynous and desexualized they were depicted.

The information about Schneider's life is taken from: Christiane Starck Sascha Schneider Ein Künstler des deutschen Symbolismus. Tectum Verlag Marburg 2016.

Special thanks to the Karl May museum Dresden: www.karl-may-museum.de

gebruiken. Die atleten moesten wel naakt zijn: de met olie ingesmeerde naakte huid van de atleten leek dan erg op een bronzen standbeeld en zo kwamen kunst en sport weer bij elkaar.

Tot 1923 werkte Schneider bij het instituut. Toen nam hij ontslag, omdat de ziekte diabetes die hij al lang had, zich verergerde. Hij moest een zeer streng dieet volgen en was vaak ernstig ziek. Hij ging steeds meer teruggetrokken leven, al reisde hij

nog wel regelmatig naar Italië, waar hij bij voorbeeld op Capri (ook al zo'n geliefd oord voor homoseksuelen) een reeks aquarellen maakte. Tijdens een ontspannende reis in

HIJ MOEST EEN ZEER STRENG DIEET VOLGEN EN WAS VAAK ERNSTIG ZIEK

een zeilboot met een vriend van Dantzig naar Holstein stierf Schneider plotseling. Hij kreeg vermoedelijk een 'hypo' en zou in de verwarring en dorst die dat teweegbrengt per ongeluk een flesje vlekkenwater voor gewoon water hebben aangezien. Het was 18 augustus 1927. Hij was 57 jaar.

In de kunstgeschiedenis is Schneider niet erg bekend gebleven, ook omdat hij geen blijvend onderdeel van een grote kunsthistorische stroming was. Zijn bekendste werken stonden immers op de cover van wat als een reeks populaire romannetjes werd beschouwd, die ook in hun tijd zware kritiek kregen, laat staan in de onze. Het symbolisme zelf was geen lang leven beschoren, en al die naakte jongemannen vond men in volgende perioden ook wat twijfelachtig, al waren ze nog zo androgyn en gedeseksualiseerd afgebeeld.

De informatie over Schneiders leven is ontleend aan: Christiane Starck Sascha Schneider Ein Künstler des deutschen Symbolismus. Tectum Verlag Marburg 2016.

Met dank aan het Karl May museum Dresden: www.karl-may-museum.de

"All time favorite B&B - incredibly generous hosts"

"Wonderful place to stay in Amsterdam!"

"far better than any hotel"

www.ostadebb.com

Multiple awarded, luxury B & B in Amsterdam's most wanted & trendy De Pijp area with all facilities

Pleasant privacy with all amenities